

ANNEXOS

ANNEX 1

L'evolució i estat actual de la cohesió social a Catalunya

MARINA SUBIRATS

Universitat Autònoma de Barcelona

Índex

1. Els elements actuals de la cohesió social: treball i estat del benestar
2. Estat actual

1

Els elements actuals de la cohesió social: treball i estat del benestar

Tota societat necessita vincles que n'assegurin la cohesió, i això sembla encara més evident en les societats occidentals contemporànies, marcades per una profunda diferenciació de posicions, creences i interessos de les poblacions que la componen i per una sèrie d'elements que afavoreixen més l'individualisme que l'acció col·lectiva. És a dir, ara predominen els impulsos disgregadors més que els cohesionadors, encara que només sigui per la quantitat d'ofertes de tota classe que tothom té a l'abast. En aquest moment no hi ha èmfasi col·lectiu en la creació de semblances, sinó en l'individualisme, perquè les formes de cohesió antigues, com les que Durkheim considerava pròpies de les societats agràries i que estaven basades en la similitud de creences i de ritus i en un fort control social de l'entorn, han anat desapareixent, empeses per la demanda de llibertat, sempre considerada com la possibilitat individual de transgredir les normes col·lectives. Actualment només reconeixem les lleis com a normes que s'han de respectar, però els costums ja no són objecte d'aquest respecte, en part per la rapidesa amb què han evolucionat i la varietat que comporten.

Dit això, els tipus d'elements que configuren la cohesió social a les nostres societats estan sobretot vinculats, d'una banda, al treball, com a element indispensable per a obtenir recursos i, en aquest sentit, organitzador de la vida col·lectiva —horaris, períodes de festa, nivells d'ingressos i de consum, etc.— i, de l'altra, a l'estat del benestar, que ha creat una vinculació de les persones amb l'Estat en la mesura en què la salut, l'educació, la vellesa, etc., depenen d'allò que fa l'Estat amb els recursos públics, dels quals, per tant, tots acabem depenent. Un dels autors que han treballat recentment sobre la noció de cohesió social, Barba, diu, precisament, que una de les formes d'aquesta cohesió en la modernitat ha estat aquest concepte socialdemòcrata de l'estat del benestar, que tendeix a oferir uns serveis comuns —i, per tant, en certa manera homogeneïtzadors— i a fer disminuir les desigualtats en la mesura en què introdueix un efecte redistribuïdor de la riquesa.

Ara bé, habitualment no veiem els elements cohesionadors si no és per defecte, és a dir, notem la manca d'aquests quan s'afebleix la cohesió social. Una societat com la catalana, molt plural i diversa, no ha mantingut la cohesió per un conjunt de creences comunes, sinó perquè, durant molts anys, ha ofert un conjunt d'oportunitats d'ascens social a un ampli sector de la societat. I és això el que va crear una adhesió de grups socials molt diversos a la idea de Catalunya: Catalunya com a terra d'oportunitats, es parlés el que es parlés o es pensés com es pensés. És a dir, la cohesió venia de les oportunitats de millora individual i col·lectiva, o almenys de la il·lusió de l'existència d'aquestes oportunitats, i del fet de compartir

un estil de vida, més que una cultura comuna. Un estil de vida que ara s'emmarca sobretot en el consum: ser propietari d'un habitatge, tenir un cotxe, anar de vacances, tenir internet i participar en les xarxes socials, etcètera.

En aquest sentit, el grau de cohesió està més determinat, en les societats actuals, per l'existència d'oportunitats per a tothom i d'un cert nivell de benestar que no pas per la similitud de les cultures o creences. La societat catalana ha digerit prou bé l'arribada d'immigrants de religions diverses, sobretot en el cas dels musulmans, que fan un fort èmfasi en la seva religió. De fet, al marge dels perills de terrorisme, que tampoc no es deriven directament de la immigració, no hi ha hagut problemes greus, menys fins i tot que en països com França. I quan s'invoca la immigració com a possible problema és més per raons de distribució dels recursos per a gent amb dificultats que per raons de diferència religiosa.

Per tant, tot fa pensar que l'afebliment de la cohesió es produeix sobretot quan creix la desigualtat i s'estronquen les possibilitats de mobilitat ascendent. És a dir, com gairebé tot en la nostra societat, la cohesió o la manca d'aquesta està més vinculada a elements de caràcter econòmic que cultural.

També cal tenir present que en la mesura que es produeix un afebliment de la cohesió social, encara que sigui per motius de caràcter econòmic, aquest fet sol tenir sempre conseqüències de caràcter polític. És a dir, com més s'afebleixen els vincles i els consensos dins d'una societat, més trobarem la formació de grups que tendeixen a l'expressió de les seves necessitats diferenciades i a construir moviments i després partits que els representin. Aquesta dinàmica sol conduir a l'enfrontament creixent i a la polarització, si no hi ha capacitat per a reconduir la situació i arribar a acords que reflecteixin la força relativa de cada grup, cosa que d'entrada pot refer un cert consens, perquè tothom espera millorar les seves posicions en el futur, quan hi hagi una modificació de les forces en presència. De manera que hi ha un conjunt d'indicadors de caràcter polític que també ens donen una mesura del grau de cohesió.

Cal tenir present que els conflictes polítics no sempre deriven dels econòmics; poden sorgir per altres motius. Però en les nostres societats és molt habitual que l'origen es trobi en les desigualtats, encara que a vegades s'expressi públicament d'una altra manera.

2 Estat actual

La meva impressió és que la cohesió social s'ha afeblit enormement en aquest principi de segle per diverses raons, que exposaré per ordre:

a) Durant l'etapa que s'emmarca entre el 1980 i el 2000, aproximadament, es va produir un enfortiment de la cohesió social a Catalunya. Són anys en els quals va disminuir la desigualtat econòmica, van millorar els nivells de vida de la població i, molt concretament, dels barris i sectors més desafavorits. Hi va haver un fort creixement econòmic, travessat per diversos moments de crisi però globalment prou sostingut per a permetre l'ampliació de les classes mitjanes, un gran creixement dels nivells educatius i la integració dels sectors procedents de la immigració dels anys quaranta als seixanta. Especialment en aquests sectors es van produir unes possibilitats d'ascens social —inferiors a les que es van produir entre autòctons, però en tot cas prou importants per a ser visibles— que van tenir com a conseqüència una major adhesió dels antics immigrants a Catalunya i un moviment de catalanització dels seus descendents. El desenvolupament de l'estat del benestar va completar els elements que van contribuir a reforçar la cohesió i l'adhesió a Catalunya.

b) A partir de l'inici de segle s'afebleix la disminució de les desigualtats, sense fer-se encara gaire visible; alhora, es van tancant les possibilitats de mobilitat ascendent, sobretot per als sectors més desafavorits. Ja l'any 2007 la desocupació dels joves és notòria, i sabem que va tenir una repercussió immediata en el creixent desinterès dels sectors immigrants per aprendre el català, que fins aquell moment havien considerat una via de promoció i que, quan deixa de ser-ho perquè disminueixen les possibilitats, perd ràpidament l'atractiu. Al mateix temps, són anys en què s'accelera la immigració estrangera, notablement de l'Amèrica Llatina, cosa que tendeix a desaccelerar el creixement dels catalanoparlants que s'havia produït anteriorment.

c) A partir del 2008 s'inicia la crisi econòmica, que afecta fonamentalment els sectors més pobres de la societat però arriba fins a les classes mitjanes. En els sectors més pobres es donen diferents situacions: molts immigrants han de marxar, molta gent treballadora perd la feina, juntament amb la casa i el petit benestar aconseguit, i, per a les classes mitjanes, s'acaba la il·lusió d'una situació benestant, sobretot per als sectors més joves; apareix la imatge que tot anirà pitjor cada dia, per tant. Alhora, s'afebleix l'acció de l'estat del benestar, amb les retallades que es produeixen en l'educació, la sanitat, les ajudes a persones que s'ocupen de familiars malalts, etc. Cal recordar que a Catalunya aquestes retallades es produeixen abans que en el conjunt de l'Estat i donen lloc a un seguit de mobilitzacions dels

professionals d'aquests sectors que culminen amb l'aparició del moviment del 15-M.

Així, tenim dissenyat un panorama que forçosament havia de donar lloc a un afebliment de la cohesió social, atès que estava fallant el principal ciment que havia actuat anteriorment: la manca de progrés econòmic i d'oportunitats per a tothom. Si tenim present que aquest ha estat el vincle principal que ha permès d'integrar sense gaires conflictes un gran nombre d'immigrants al llarg de tot el segle XX, és ben evident que l'afebliment d'aquestes condicions havia de repercutir forçosament en la cohesió i havia d'accelerar l'aparició de posicions polítiques molt més enfrontades.

Cal afegir, d'altra banda, un altre element que provoca també l'afebliment de la cohesió, en aquest cas de caràcter polític. La contínua utilització de la qüestió catalana com a element d'atracció de votants per part del PP va minant una cohesió política amb Espanya que sempre ha tingut esquerdes importants. El debat sobre el nou Estatut de Catalunya en l'etapa de Pasqual Maragall, seguit de la impugnació que en va fer el PP una vegada aprovat i de la resolució del Tribunal Constitucional el 2010, irrita profundament una part important de la societat catalana. Si a tot arreu anem veient com la crisi econòmica ha generat conseqüències polítiques diverses, però gairebé sempre en un sentit de conflicte, a Catalunya aquest malestar econòmic trobarà la seva concreció en l'independentisme, atès que s'ha produït alhora un conflicte amb l'Estat. I és aquí on veiem sorgir un amplíssim moviment independentista, que alhora genera, sobretot a partir del 2017, una certa radicalització antiindependentista en sectors que també han quedat afectats per la crisi, però que no havien arribat a quallar una alternativa política pròpia. D'aquí el triomf de Ciutadans l'any 2017 i la violència que s'ha pogut observar en algunes de les manifestacions d'aquest sector.

A partir del 2018, l'evolució del conflicte entre Catalunya i Espanya tensa cada vegada més la societat catalana. Començo a constatar, i això és difícil encara de documentar, un moviment que s'estén entre professionals d'origen no català que es declaren xarnegos i clarament enfrontats al procés. Sempre hi ha hagut algunes persones en aquestes posicions, però crec que ara es van estenent a persones que inicialment eren properes al catalanisme. Hi ha un fet que s'ha de tenir present: en conjunt, la gent de parla castellana ha ocupat posicions socials inferiors a la de parla catalana; s'han sentit per tant en inferioritat de condicions, però amb un punt de superioritat: sentir-se membres d'un estat que dominava Catalunya, i això en certa manera donava un sentiment de superioritat en algun aspecte. Mentre no hi ha hagut conflicte, aquesta posició s'ha manifestat de manera feble, però en la mesura en què molta gent d'origen no català ara se senti qüestionada o no tinguda en compte, aquest sentiment està rebrotant i, si no s'atura, pot conduir a conflictes més durs i en tot cas a un major deteriorament de la cohesió.

Finalment, en aquest moment també veiem tendències a la protesta social, al desacord amb els governs, etc., en molts països, però han revestit més aviat un caràcter de protesta contra les elits tradicionals que un caràcter de reivindicació nacional com a Catalunya. Crec que no es pot descartar que apareguin altres

reivindicacions d'aquest tipus com una onada de fons enfront de la mundialització, però de moment no es veu com a element predominant.